

ANTOLOGIE STUDIJNÍCH TEXTŮ K NOVOVĚKÝM SOCIÁLNÍM DĚJINÁM V./1

Jaroslav Čechura
Zdeněk Kárník
editoři

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
2002

časné zase opatrovati hleděli, přísnými slovy napomenouti má. A jestliže by kdo po takovém napomenutí ještě vždy toho, co k nápravě přivést obměškovával, to má hejtman náš dáleji vězením i braním na rukojmě při týchž lidech časné přetrh-nouti, pakli by i to při tom žádné platnosti nésti nechtělo, tehdy hejtman náš má to pokaždé na komoru naší Českou přednésti a na to jistého vyměření očekávati.

Jestli by pak lidi poddaní kdy čeho jiného se dopustili, co by trestání hodné-ho bylo, to má hejtman náš, podle starého soudního zřízení téhož panství a pro-vinění jednoho každého k napravení přivést.

Pakli by kteří po takovém trestáním a nepolepšili, ti se budou moci robotními pokutami, jako planěním při dědinách neb lukách aneb jiným k tomu podobným dílem, podle velikosti dočinění jich, potrestati, a co kdo kdy podle starého soudní-ho vyměření v pokutě dá, neb jakýmž koliv lidem oddělá, to vše v penězích po-šacováno a mezi jiný důchody naše zapsáno býti má a k své ruce hejtman náš ani žádný jiný z služebníkův našich, pokud ani lidé na svá díla, trestáním brá-ti nemají, pod žádným vymyšleným způsobem a jestli by se kdo, buďto z cizích lidí neb poddaných čeho tak těžkého na gruntech našich neb kde jinde, dopustil, co by mu na hrdle trestání zasloužilo, toho každého má hejtman náš předně ku právu podati a k němu podle práva a provinění jeho se dáti zachovati.

Dědin a luk od gruntův, jeden druhému odprodávati a zastavovati, nikoliv dokonce hejtman náš dopouštěti, aniž také bez vědomí jeho, pronajímati neb s lidmi z polovice neb z třetího mandele, osívati, dobytka cizího do pastvy z peněz neb darmo na grunty naše přijímati aneb jakkoliv jináč z lidí podda-ných našich žádný pod nižádným vymyšleným způsobem se dlužiti a na své grunty závad uvozovati nemá.

Co lidé poddaní svých vlastních k záduším neb farám přínáležejících lesův, porostlin neb občin mají, těch nemají bez zvláštních a důležitých potřeb svých, dříve času vejstíti a sekati dáti, ale mají takový lesy, porostliny neb občiny, so-bě k dalším nevyhnutelným potřebám přichovati a když jim jaká potřeba buď k stavení, palivů neb prodajů nastane mají se o to u hejtmána našeho ohlásiti a od něho psaného povolení co by i jak mnoho sporážeti a smejtiti měl, požá-dati, kteréžto povolení hejtman, uznajíc on toho potřebu, a že by ani forštu na škodu nebylo, jednomu každému bez ouplatu vydati povinen jest.

A aby poddaní naši před ohněm tím bezpečněji seděti a sobě takových vlast-ních lesův, porostlin a občin, tím více při spočítí a v celosti zachovati mohli. Protož všechna stavení pokud a jak daleko možnost jejich k tomu dostačiti mů-že, od kamene a hlíny sobě spraviti a zvláště pak komíny a peci při nich tak opraviti dáti mají, aby odtud skrze oheň, žádné nebezpečnosti nenásledovalo.

Nicméně rychtářové, konšelé neb starší obecní v městech, městecích a ve všech vesnicích nejméně každého čtvrti léta při času suchých dní, ke všem souse-dům a jiným se vši pilností dohlížeti a přezvěděti mají, jak komíny jich vyčtený

a před ohněm opatření jsou. A jestli by koho v tom nedbanlivého našli, toho se žád-nému trpěti nemá, nýbrž hejtman náš má to tak opatřiti, aby ta věc časné, a prve nežli by se škoda stala, při jednom každém skutečně k nápravě přivedena byla.

Nápodobně při takovém dohlížení mají lidé úpoddaní dostatečně napome-nouti býti, aby jak oni, tak čeleď jejich každého času s svědky rozsáhlé a opa-trně zacházeli a jináč na oheň aby se škoda stala, bedlivý pozor dali.

Pramen: ANM, rukopis č. 954.

Č. 22

Robotní patent císaře Leopolda I. z roku 1680

Patenty představovaly typ dokumentu, který vydával panovník, a dotýkaly se nejednou specifických vazeb mezi ním a obyvateli stá-tu. Nejstarší patent v českém království vydal král Vladislav Jagellon-ský v roce 1508. Patenty byly užívány pro vyřizování běžných admi-nistrativních záležitostí, a to právních, soudních, církevních, vojenských, živnostenských a záležitostí jednotlivých osob. Vyskyto-valy se speciální patenty, které se týkaly například oběhu cizích pe-něz. Diplomatically se jednalo o takzvané listy otevřené. V průběhu 17. a 18. století obsahují stále více informací, týkajících se stále širších oblastí, například požární ochrany, zavádění popisných čísel apod.

Text dokumentu:

My, Leopold z Boží milosti volený Římský císař, po všechny časy rozmno-žitel Říše, Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský a Slovanský král, arcik-níže Rakouské, margrabě Moravské, Lucemburské, Slezské kníže a Lužické margrabě, všem obyvatelům a poddaným našim ze všech čtyř stavův králov-ství našeho Českého dědičného, jakého by ti koliv řádů, povolání neb vyvý-šenosti byli, věrným, milých, milost Naši císařskou a královskou, též všechno dobré vskazujeme. Věděti jim dávajíce, jak již bez toho prv vůbec známo a po-vědomo je, kterak od času Našeho sem do tohoto království Našeho dědičného Českého příjazu, někteří věrných a poslušných stavův našich, kmetníci a pod-daný měšťané, též sedláci a to v rozdílných krajích, k tomu ještě u velkém po-čtu a houfě s velkým pohoršením celé země jakožto obecného pokoje rušitelové, netoliko proti jejich dědičným vrchnostem prostředkem vysoce nebezpečného a daleko patřícího mezi sebou spolkování, rocení a punktování se pozdvihli, nýbrž ještě okolních obyvatelův pokoje milující poddaný a jich sousedy k tako-vému pozdvížení a rozbroji skrze všeliké neslušné a vysoce zapověděné pro-středky a způsoby, ano jnaposled rozličnými pohrůžkami, též mocí a kvalitěm

vzbudili a přinutili, místy také na buben udeřice zbraň uchopili, ano i vojenskému lidu našemu nevázně se zprotivili; tudy pak, jak svým vrchnostem, tak také královským hejmanům Naším povinný respect a náležitou uctivost ztratili, a co více, tím způsobem samému Pánu Bohu a vrchnostem jich přísnežně přislíbenou věrnost a poslušnost a pravé člověčenství zlostně a neslechetně za hrbet položili, následovně pak takové daleko patřící na záhubu celé země se vstahující a žádným postačitedlným způsobem vymluví nemohoucí pozdvižení tak svévolně a nevázně předsevzít se opovážili, tak že sme My nad tím netoliko převelikou nelibku vzít ráčili, ale i též až dosavad mít ráčíme. Aby však vždy toto dědičné a Nám vzlastě království Naše České zase v předešlý, dobrý a pokojný způsob uvedeno bylo, ráčili sme My mocí královského nejvyššího ouřadu Našeho takové zlé hned od kořene mocnou a zbrojnou rukou přetřhnout a ten bouřlivý a vespolek sročený seldský(!) poddací lid k předešlé poddanosti a poslušenství přivést pohnouti byli, tak jakž někteří, a to nejpřednější a nejhlavnější takového zdvižení a bouřek původové jiným ke příkladu a vejstraze, dílem na hrdle, dílem pak rozdílným způsobem citedlně k trestání jsou přišli. Ačkoli bychom My takový neslechetný a ohavný oučinek a pozdvižení i jiným spoluúčastníkům horlivěji stříti a proti nim větší přísností pokračovat dosti podstatně a hojně příčiny mít ráčili, nicméně však ještě tentokrát z přirozené dobrotiivosti Naší císařské a královské ráčíme milosrdenství přísnosti představovat a přitom, co tak se až posavad k jakéž takéž obecní náhradě nevážného přečinění dalo a stalo (mimo toho však co sme My za příčinou jednoho neb druhého místa z příčin důležitých ještě budoucně obzvláště milostivě naříditi a ustanovit chtíti ráčili) bez dalšího sic dosti zasloužitěho trestání z milosti Naší císařské a královské pozůstavovat, se milostivě důvěřující, že naddotčený kmetníci a poddací lidé k vrchnostem a pánům svým budoucně takovou poslušnost, poddanost a věrnost dokáží a zachovají, tak aby víceji k takové, jakž se až posavad dalo, anobrž včas k tomu podané příčiny ještě větší s větší horlivostí a přísností proti nim pristoupit zapotřebí nebylo, ale také ti, jenž v věrnosti a p slušnosti jich neustále náležitě setrvali, kmetníci a poddací lidé vskutku poznat mohli, že My je ve všem slušným chránit a zastávat hotovi sme a je proti křesťanské lásce, právu a přirozené slušnosti, příliš ostře a přísně, jakž se od některých panství a vrchnostech až dosavad dalo, obtěžovat dát chtít ráčíme, pročez jsme z císařské a královské mocnosti a vyvýšenosti najmilostivě resolvovat ráčili, že napotom

p ř e d n ě, žádné vrchnosti dovoleno býti nemá své poddaný u větší daně neboližto kontribucí, než jak jejich povinnost dle obecného sněmu snešení z sebou přináší, potahovati, nýbrž má ona to, co na ni samou vedle teď podotknutého sněmovního snešení přijde, z vlastního měšce platit a odvozovat.

Z a d r u h ě. A jakož až posavad rozdílné žaloby Nás docházeli, že by lidé poddaní nesmírnými a téměř nesnesitedlnými, místem pak i přes celý tejdén

trvajícimi robotami hrubě obtěžování bývali, protož mají napotom v nedělní a sváteční dni všeckny roboty nakonec zapověděné býti, v ostatku pak těch a takových místech, kde žádné náležité vyměření a vysazení roboty od starodávna nejsou, aneb kde již od takového předešlého vysazení a vysazení a vyměření jich sešlo, jeden každý robotní aneb robotou zavázaný poddaný od osoby své a ne od celé obce, více ne, než t o l i k o t ř i d n i z a t e j d e n a t o t e h d á ž, když by to panského hospodářství důležitost a potřeba pohledávala, vrchnosti své robotovati povinen. Ostatní tři dni pak k snadnějšímu sebe, manželky a dítek svých obživení a obsáhnutí svého vlastního hospodářství obrátiti jemu svobodno býti má, však tak, aby oni poddaní k pracem, dílu a robotám vrchnosti časné se dostavovali, je náležitě a spravedlivě vykonávali a z nich dřív náležitěho času neodcházeli. Do kterýchž však k robotování vysazených dnův čas ženění, sena sekání a klizení, rybníkův od škody hájení, též jiní nenadále se přitrepující nebezpeční a žádného odkladu netrpící příběhy potahování a rozumní býti nemají, nýbrž oni poddaní při takovém příběhu, pokaždý vedle uznání své vrchnosti bez odporu pracovat, robotovat a ku pomoci přispět povinni budou. Naproti pak tomu vrchnost jich to na pozorování mít bude, aby jim za takovou vykonanou práci jich nějakou náhradu činila a prokázala. V kteroužto však teď na tři dni týhodne od Nás nejmilostivěji vyměřenou robotní povinnost se nezavazují poddaní ti, u nichtož dle urbářův, námluv neb starobylých a až podnes neproměnitelně trvajících obyčejův a zvyklostí jináče a méněji se v robotách konalo a za obyčej bylo, neb při takovém až do nenička trvání slušně pozůstaveno a oni žádným způsobem proti tomu obtěžování býti nemají. Neměně i

z a t ř e t í nebude a nemá žádná vrchnost té moci míti, poddané své k tomu, aby od ní její hospodářské zboží neboližto užítky, jako piva, páleného, sejera, slaného nebo přepouštěného másla, neb ryb, dobytkův, drůbeže a k tomu podobných věcí, obzvláště, když to již skazené jest, v vyšší ceně přijímati a se škodou jich prodávati zase měli, proti vůli jich přinucovati neb My to témato patenty našimi nakonec zapovědino míti chceme, však aby táž záповěd v ostatním právu šenkovnímu vrchnostem v vejsadních hospodách neb sice jinému jim spravedlivě náležejícímu šenku, jako i v zbraňování cizího nápoje na grunty jejich neuvozování, beze škody byla; nápodobně aby také do této záповědi potahováno nebylo, skrze poddaný takového hospodářského zboží neb užitekův, které při jednom neb druhém panství z starobylých snešení s svolením poddaných v skutečně zachovávání uvedeno jest.

Z a č t v r t ě. Nemá žádná vrchnost poddaných svých dědictví, obzvláště když děti před rukami jsou, skrze neslušné způsoby na sebe uvozovati obmežleti, od čehož však My ty gruntovní nápadý, které od starodávna při jednom neb druhém panství neb statku za obyčej byly, obzvláště vyměňovati ráčíme. Dotýkajice se

z a p á t é příliš dalekých for, tu kde za jeden a častěji i za víc dnův spátkem se navrátiti nelze, které na některých místech poddaní na vlastní náklad vykonati museli, takové My sice samy v sobě nezapovídáme, ale v týchž neznalou nemírnost tak k slušnosti uvozovati ráčíme, aby při tom poddaní před škodou zachování s potřebnou outratou a nákladem zaopatření, nicméně jim také takové fůry na dnech robotných odčtené a tudy k dobrému jich přivedené byly, jsouce dosti na tom, že vrchnost poddaných svých potahův v tom bez všíliakého ouplatku potřebovati může. Dále a

z a š e s t é. I to zapovídati ráčíme platy gruntovní proti vysazení urburnímu a starobylému obyčejí (leč by zatím mezi vrchností a poddanými dobrovolně něčto jinšího narovnáno bylo) dle vlastní vůle a libosti vrchnosti nadsazovati a zvejšovati, nepochybujíce, že jedna každá vrchnost to, co předešlých časův někde proti slušnosti se státi mohlo, sama k napravení přivéstí hleděti bude.

Z a s e d m é. Budou Naši věrní a poslušní poddaní obyvatelové a stavové při trestání, pokutování a vezení poddaných svých takové mírnosti užívati tak, aby jim poddaných tudy na zdraví, méněji pak na životě samém, ublíženo aneb oni na živnostech svých skazeni nebyli, leda by jeden nebo druhý poddaný nějakého hrdelního přečinu se dopustil, kdež to my vše při vyměření Našeho královského obnovení zřízení zemského, též jednokaždé panství a vrchnost při jejich pořádně majícím hrdelním a vrchním právě úplně a neproměnitelně pozůstavené míti chtíti ráčíme.

Z a o s m é. Nemají lidé poddací za hejtmany, ouředníky, správce, když se do služeb přijímají, tak jakž na některých místech se u obyčej uvozovati chtělo, ručiti neb také k jejich mzdě a ročnímu platu jakékoli pomoci činiti povinni býti.

D e v á t é. Nacházíme také neslušné býti, aby poddaní při panství tom, ku kterého gruntu náleží a k němu kmetniční jsou, tu roboty vykonávají a ještě přes to na jiné od vrchnosti jich v nově přikoupené a vzdálené statky, ješto takové přikoupení stav a povinnosti těchto poddaných ani rozmnožovati ani zménšovati nemůže, k robotování potahování a přidržování býti měli, což nápodobně tímto patentem naším zastaveno a zamezeno býti má, však to na čas žní a na jiné rychle a nenadále připadající, ani žádného odkladu netrpící příhody, kdežto vrchnost časné a nevyhnutelné pomoci od poddaných potřebuje, když jenom také za takovou práci jim se slušná náhrada stane, vstahovalo a extendirováno býti má.

A poněvadž z a d e s á t é tímto patentem Naším pro rozličné, tu se zbíhající okolostojčnosti, vejminky a příčiny, žádná generální neb obecný regule aneb ustanovení se státi nemůže, nýbrž prostředkováním čas od příběhu postoupně učiniti muset bude, pročež všickni společně Naši věrní a poslušní obyvatelé země, panství a vrchnosti, milostivě napomínati, ano i k nim se v tom důvěřovat ráčíme, že napotom poddaní jejich křesťanským, mírným a bohumí-

lým způsobem tractirovat a s nimi tak nakládati a zacházet budou, tak aby oni s manželkami a dítkami svými také živi býti a u všeobecného dobrého užitku a prospěchu zachováni, tudy ze všech stran, jak božské požehnání, tak také celé země zrůsta a zvelebení následovat a neproměnitelnou stálostí upevněno býti mohlo.

Z a j e d n á c t é. Což všechno, jakž nadepsáno jediné na ty poddaný, kteří vrchnostem svým věrní a poslušní až posavad byli, na ten čas se rozumí. Pokudž by pak ti sprotivili, nyní pak prostředkem nového příslibení zase k poslušenství přivedení poddaní dle obnovených slibův svých věrnost a poslušnost vrchnosti své zachovali, své povinnosti velice a ochotně vykonávali, též se tak, jakž na věrný a poslušný poddaný přísluší, neproměnitelně chovali, tedy proti tomu býti neráčíme, je tohoto milostivě stálého polehčení a učiněného ustanovení Našeho dle našle povahy oučastna učiniti. Kdyby ale někdo z Našich věrných a poslušných obyvatelův proti tomuto nejmilostivějšímu patentu a nařízení živ byl, neb se dočínil, tedy Nás královský procurator ty aneb takové při jejich náležitě instanti právně obviniti a na pokutu, které podle povahy jedné každé věci, příběhu a okolostojčnosti u soudcův rozeznání se zanechává, nastupovati povinen bude. Vedle čehož jeden každý se spraviti, též před škodou a nepřiležitostí vystříhati jak věděti bude, a v tom také je Naše dokonalá a milostivá vůle.

Dán na Pardubicích¹ dvacátého osmého dne měsíce června, Léta Páně šestnáctistého osmdesátého, království našich Římského dvadcatého druhého, Uherského dvadcatého šestého a Českého dvacátého čtvrtého.

Leopold

Edice: Josef Kočí, Odboj nevolníků na Frýdlantsku 1679-1687. Příspěvek k povstání nevolníků v Čechách v roce 1680, Liberec 1965, s. 123-126 (soudobý český překlad).

Poznámky:

¹ Tzv. pardubická pragmatika představovala první pokus o zásah státu do poměru vrchnost - poddaný. Patent upravuje jejich vzájemný vztah v jedenácti článcích: první se týká příkazu, že vrchnost nemá požadovat na poddaných vyšší daně, než předepisovalo sněmovní usnesení. Nejdůležitější byl však druhý článek, který se dotýkal robotních povinností. Určoval, že poddaní mají robotovat pro vrchnost nejvýše tři dny v týdnu. Tak tomu mělo být na těch panstvích, kde nebylo přesné rozměření robotních povinností, případně původní rozdělení se ukazovalo zastaralým. Tato centrálně stanovená maximální norma se nevztahovala na ty poddané, kteří až do té doby robotovali podle podmínek předbělhorských urbářů.

Kolem tohoto patentu vzniklo mnoho nedorozumění, a to v tom smyslu, že se automaticky předpokládalo, že vrchnosti, pokud měly nižší robotní povinnosti, přistoupily na jejich zvýšení. Takovéto paušální tvrzení je nepravdivé. Přesto se však našli někteří šlechtici, kteří „zvedli“ rozsah robot podle litery patentu.

Skutečný rozsah robotních povinností velmi kolísal, bylo to dáno zvláště rozsahem vlastního hospodářství a velikostí panství. Zároveň si nelze představovat, že oblas-

ti s maximální robotou se vždy a za každou cenu snažily o její snížení. Hospodář totiž nemusel vykonávat tyto povinnosti sám, mohl poslat čeledína či svého dvanačtiletého syna.

Tak je rovněž nutné přistupovat k interpretaci dalších článků, z nichž nepochybně svou váhu měl třetí, který se týkal prodeje produktů vlastního hospodářství za příliš vysoké ceny, což byla okolnost, na kterou si rolníci v peticích roku 1680, vedle výše berně, snad nejčastěji ztěžovali.

č. 23

Cesty se sklem Jiřího Františka Kreybicha z let 1685–1699.

Autobiografie představuje literární typ, doložený v Čechách již ve vrcholném středověku. Tehdy byl spojen s osobností českého krále a římského císaře, Karla IV. Později byla autobiografie vázána na aristokratické prostředí, případně humanisticky vzdělané osobnosti období raného novověku.

Autobiografie skláře Jiřího Františka Kreybicha (1662–1736), který sám byl původně řemeslně činný, posléze se věnoval obchodování se sklem, je časným dokladem tohoto literárního typu v nepriilegovávaném prostředí. Bezpochyby zde působily jeho životní a cestovatelské zkušenosti, které získal v letech 1685–1721, kdy podnikl na třicet cest do různých zemí. Navštívil přitom Moskvu, Londýn, Stockholm, Královec či Sedmihradsko, v roce 1700 putoval přes Balkán do Cařihradu a při cestě zpět navštívil řadu italských měst.

Kreybichova autobiografie je psána v dosti objektivní formě, Kreybich zachytil záznamy o svých obchodních úspěších, dále potom nejpozoruhodnější události, které na svých cestách zažil, dopravu po moři, setkání s vlky, nebo i některé historické události, jakými bylo svržení anglického krále Jakuba II. či nástup ruského cara Petra I. Kreybichovy poměrně stručné zápisy jsou velmi pozoruhodným svědectvím významu sklářství, světově proslulého řemesla z Čech.

Text dokumentu: Narodil jsem se 17. dubna roku 1662, zplozen otcem Jiřím Kreybichem a matkou Evou Kreybichovou, kteří mě vychovávali a posílali do školy a jimž jsem pomáhal u koní až do šestnáctého roku mého života. Potom mne na celé čtyři roky dali ke svému zeti, malíři skla Kryštofu Heyderovi, mému švagru, abych se u něho vyučil sklomalbě. Po dovršení této lhůty mne slovně cech v Chrýbské propustil z učení, udělov mně vyúčtní list.

Poté jsem půl roku pracoval u Jiřího Heydera, uče se u něho řezání skla. Nato jsem se svým švagrem Kryštofem Piltzem, jenž obchodoval se sklem, odcestoval a vzal si s sebou své řezačské náčiní. Z domova jsem se vydal do see-wiesenské sklárny¹ k panu Preislerovi, kde jsem naložil trakař špatného skla, a odcestoval pak přes Bavorsy, do Solnohrad, Kraňska² a Korutan.

Usadil jsem se v Lublani, řezaje a prodávaje tam sklo, zůstal jsem zde jeden rok. Odtamtud jsem odjel do Celje a zpět do Hradce ve Štýrsku, kde jsem půl roku pracoval u jedné vdovy po řezači skla. Odtud jsem cestoval do Mariazellu a vykonal tam svou pobožnost; pak jsem cestoval do Büchelu, Stubenu a do Ybbsu a Emže³, Steinu a Křemže a po Dunaji až do Vídně. Tam jsem na půl roku přijal práci u jednoho Norimberčana, který řezal sklo pro císařský dvůr. Jelikož v téže době vyhlásil Turek našemu císaři válku, vyzbrojil se silně též náš císař⁴ a vyrazil s vojskem před Osríhom a oblehl ji. Když ale přirazil Turek se svou armádou⁵, a porazil císařské vojsko a když i ostatní císařští vojáci se museli utéci až do Vídně, vypsal ve Vídni velký poplach a obavy, že se dokonce sám císař uchýlil do Lince v Horních Rakousích.

Když pak se dali na útěk i všichni příchozí, kdo se tehdy ve Vídni zdržovali, a každý namířil tam, odkud přišel, aby se do obležení nedostal, rovněž jsem Vídeň opustil a odešel do Znojma na Moravě a do Jihlavy a odtud do moravské sklárny v Rybném k panu Reicheltovi, tehdejšímu tam mistru sklářskému. Tam jsem setrval po dobu jednoho roku a dvaceti týdnů. Odtamtud jsem se odebral domů a stal se mistrem v Chrýbské – zaplativ za mistrovské právo dvaadvacet kop grošů, neboť tehdy ještě v Kamenickém Šenově cech nebyl zřízen.⁶ Pak jsem se rok zdržoval doma, až jsem se spolu se svými švagry Kašparem Heinschem a Davidem Heyderem vydal na cestu s trakaři skla, míříce z domova přes Lužici, Braniborsko, Berlín, Küstrin a Pomořany do Štětína, Bolehošti, Greifswaldu, Stralsundu a odtud po moři do Rigy v Livonsku⁷, jeho hlavního města, odtud do Revalu, Narvy⁸ a odtud zase zpět do Dorpatu, Wiesenbergu a Rigy, přes Kuronsko do Mítavy⁹, Zodyně, Libavy a Memelu a skrze Prusko přes Kurský záliv.

Tady jsme šli málem ke dnu a náš život visel jen na vlásku. Koupili jsme si jezdecké koně, a protože to z Memelu do Královce bylo po souši téměř ještě [jednou] tak daleko než přes záliv, najali jsme si loď a vzali i koně a nalodili jsme se dvě hodiny před večerem za pěkného klidného počasí. Byl to jen otevřený člun a majitel nám s sebou dal nějakého starce a malého chlapce, kteří nám měli ukázat cestu. [...] Cestou jsme však onemocněli a museli jsme koně znovu prodat a najmout si vratislavský poštovní vůz až do Vratislavi. Tam jsme dva dni klidně poleželi, ač třetího dne jsme se bláhově vydali na cestu. Když jsme došli do jedné vsi dvě míle od Vratislavi, najali si vůz do Neumarktu [Středy] a odtamtud až do Žitavy a Waltersdorfu. Tam jsme zůstali přes noc u Jiřího Rich-